

Fóti Péter: (peter.foti@runbox.com)

Miért van szükség radikális iskolareformra? (viszontválasz Vajda Zsuzsa hozzászólására)¹

Tisztelt Vajda Zsuzsa,

Engedje meg, hogy válaszul megpróbáljam elmondani, hogy miért gondolom, hogy egy radikális iskolareformra van szükség, amely gyökeresen átalakítaná a 19. századból ránk maradt oktatási rendszert, a maga túlzott bürokratizált módszereivel, az évfolyamok szerinti tanulással, az osztályozással² a központosított kötelező tananyaggal stb. stb. Ez a rendszer ma szerintem akadálya lett annak, hogy benne a gyerekek kibontakoztathassák képességeiket, amelyekkel születtek.

Amikor ezt írom, akkor keserűséggel gondolok az európai fejlődés utolsó évszázadaira, amit maga olyan dicsőségesnek irt le. Hiába volt például Németországban általános iskolakötelezettség, az emberek millió szavaztak Adolf Hitlerre. Úgy látszik az iskolakötelezettség önmagában nem elegendő feltétel arra, hogy az emberek jól válasszanak.

A cél, amit én magam elé tűzök, amikor az iskolarendszerről, és a társadalomról gondolkodom, az az, hogy hogyan lehetne egy társadalmat teremteni, amely békés, amelyben az emberi jogokat tisztelik, beleértve a gyerekeket is. Olyan társadalomra gondolok, amelyben autonóm önkormányzatok vannak, beleértve az iskolákat is.

Valami olyasmire gondolok, amit legutóbb azoknak a telepéseknek egy része gondolt, aki elhagyta az óvilágot és a mai USA területén próbált egy jobb társadalmat felépíteni³. A dolog szerencsétlensége, hogy végül is eszméik alulmaradtak a puritanizmussal, a tudományos redukcionizmus, a kapitalizmus, és a nacionalista ideológiákkal folytatott versenyben⁴. (Ez a gondolkodásmód bukkant azután elő a 60-as években, sajnos csak rövid időre.)

Visszatérve az iskola és tanulás világába: Az emberi tanulás a legfontosabb forrása az emberi társadalom egészségének, gazdagságának, és az emberi boldogságnak.

Az emberi tanulásnak azonban vannak akadályai is. Nem pusztán a lehetőségek hiánya, és nem is az intelligenciahiány. Sokkal inkább arról van szó, hogy a tanulás igazi előrevivő faktorai az önbecsülésben, az önbizalomban, a belső motivációban találhatók.

Ahhoz, hogy valaki sikeres tanuló legyen négy dologra van szükség:

1. A tanuló jól érezze magát a bőrében
2. akarjon tanulni
3. meglegyenek a szükséges képességei a sikerhez
4. jó tanulási lehetőségei legyenek

A mai világban sok tanulási lehetőség van, és az intelligenciában sincs hiány. Amiben hiány van az éppen az önbecsülés, az önbizalom és a belső motiváció. Aki pedig ezeknek a hiányában van, annak számára a tanulás gyorsan válik teherré, és szenvedéssé: „Nem vagyok elég okos!”, „Én nem tudom ezt!”. Honnan jönnek ezek az attitűdök? Hogyan tudnánk elérni, hogy a kezdetben olyan nagyszerűen tanuló gyerekek önértékelése, önbizalma, és motivációja felnőtt korukig megmaradjon, és ne vesszen el a bürokratikus iskolarendszer nyomása alatt.

¹ A vita előzményei: Fóti Péter: ·Egy radikális iskolareform körvonalai (Tani-tani 2008. jan.)/ Vajda Zsuzsa ..

² Fóti Péter: Az osztályzás és a bürokratikus iskola Tani-tani 2007/2 4-9.old.

³ The Crisis in American Education – An Analysis and A Proposal – The Sudbury Valley School

⁴ Ron Miller: What Are Schools For – Holistic Education In American Culture – Holistic Education Press 1997 7-21.old

Tanulási vágyunk hasonlatosan, a légzéshez és a szopáshoz velünk született. Úgy születünk, hogy jó érzéseink vannak önmagunkkal szemben, van önbizalmunk és motivációnk, ami, ha a környezet megfelelő fenn is marad. Az, hogy egy gyereknek jó minőségű élelemre van szüksége ahhoz, hogy felnőjön, nem vitatja senki. Ami a testi növekedést illeti, annak a tanulással kapcsolatban az lehet a megfelelője, hogy a gyereknek sok kontaktusa legyen olyan felnőttekkel, akik gondoskodással veszik körül, és akik egyben egy érdekes kihívásokkal teli világgal veszik körül a gyereket. Mindezt a gyerek nagyobb korában kiegészítheti egy demokratikus felnőtt gyerek közösség, mint az az általam reklámozott Summerhilli iskolában történik.

Egy mátrixban összefoglalva a gyerekek fejlődése két faktor alapján négy tipikus irányra osztható:⁵

a környezet	<i>kihívásokkal teli</i>	<i>érdektelen</i>
veszélyekkel teli	aggodalmas	buta
veszélytelen	okos	unott

Szerintem tehát a veszélytelen, de kihívásokkal teli környezet az, amely oda vezethet, hogy a gyerekek okosak lesznek, bizonyos fókig függetlenül a velük született faktoroktól. Ilyen környezetet a legkönnyebb otthon biztosítani, és ezért van az, hogy az otthon tanuló gyerekek olyan jó eredményeket érnek el később az életben. Itt lehetséges az, hogy a gyerekeket, mint fentebb elmondtam, meleg barátságos felnőttek veszik körül, és itt lehetséges az, hogy maguk állítsák össze azt, hogy mivel akarnak foglalkozni. Ez az összeállítás természetesen állandó interakcióban történik a felnőttekkel.

Ugyanez lenne az iskolák és az egyetemek feladata is, de itt nehezebb a helyzet, mert azok általában egy másik tanítási filozófia alapján épültek fel, amely azt mondta, hogy a tanulókat életkor szerint osztályokba kell sorolni és ott dicsérettel, és büntetésekkel kell motiválni, és az osztályzatok növelik a teljesítményt, és mindenkinek egyforma tananyagot kell tanulni, azt amelyet a legokosabb szakértők megállapítottak. Ezeket a téveszméket el kellene felejteni.

El kell felejteni, mert az eredmények katasztrofálisak: Az iskolarendszer számos tanuló úgy hagyja el, hogy nem tud olvasni, írni, és sokan nem tudnak számolni sem. Nem beszélve arról, hogy a tanulás, amely egy élvezetes tevékenység lehetne, az iskolában éppen az iskola által teremtett fenyegető és érdektelen környezetben unalmas elbutító tevékenység.

* * *

Természetesen a születő gyerek másképpen tanul a megszületése utáni időszakban, mint később. Ami azonban minden tanulási korszakra igaz, az az, hogy a gyerek soha nem másol valami készet, hanem részt vesz, és rögtön alakítja is környezetét. Ezt fejezte ki John Dewey híres mondatával: „learning by doing”. Legjobban úgy lehetne fordítani: „tanulni annyit tesz mit részt venni”. Ami fontos az az, hogy a gyerek aktív. Ha ez megmarad akkor, a tanulás eredménye is biztosított. Csakhogy az iskolarendszert egy másik gondolkodás kerítette hatalmába, amelyet ugyan soha nem mondott ki, de mindig gyakorolt: Az iskolában a tanár aktív és a tanuló aktivitás helyett passzív szerepbe kényszerül, még akkor is, ha ezt az iskolában szemenszedett módon aktivitásnak nevezik. Egy szöveg bemagolása, értelmetlen számtanpéldák vég nélküli elkészítése nem nevezhető aktivitásnak a szó igazi értelmében. A

⁵ Ronald Meigham interviews Sir Chrstopher Ball (Roland Meigham Natural Learning and the Natural Curriculum – Educational Heretics Press 2001) 104-109.old

tanulás csak akkor aktív, ha abban a gyerek aktív marad a szó teljes értelmében, ahogyan ezt John Holt fogalmazta:

Minden gyereknek a saját oktatása tervezőjének, irányítójának kell lennie, aki inspirációt és segítséget kap a tapasztaltabbaktól és szakértő emberektől, segítséget abban a mennyiségben, amennyiben ezt igényli, és így maga dönti el, hogy mit tanuljon, és mikor. Azt is hogy hogyan tanulja, és mennyire tanulja meg. Ez tenné az iskolákat a mai gyerek börtönök helyett a szabad és független tanulás központjaivá, amit a közösség minden tagja használhatna életkortól függetlenül, olyan mértékben, ahogy szüksége van rá.⁶

Ameddig a gyerekek valóban minden formális tanítás nélkül megtanulnak beszélni és járni, addig az írásbeliség megtanulásban fontos a tanári segítség. „SEGÍTSÉG” írnám nagy betűvel, mert ami ma az iskolában történik az nem igazi kívánt segítség, hanem természetellenes kérés nélküli „segítség”, amire helyesebb lenne az inzultálás, vagy erőszak szó.⁷

Nehéz tudomásul vennünk, pedig ez az az erőszak, ami azután az iskolában szüli az erőszakot. Az ember tagadva ezzel Vajda Zsuzsa egyik fő tételét, nem születik erőszakos lénynek, akit erről le kell szoktatni. Az emberi történelem sem ezt bizonyítja, hiszen évezredek át a Régi-Európa civilizációja megélt emberek közötti erőszak nélkül, ahogyan erőszak mentes volt a minoszi civilizáció, és sumér időszak első ezer éve is. Van tehát remény, és be kellene látni, hogy először a felnőtteknek kellene felhagyni az erőszak minden formájával. Nemcsak arról van szó, hogy el kell temetni a korbácsot, mint azt A.S. Neill tette 1915-ben, hanem arról is, hogy végre rá kellene jönni, hogy a hiba bennünk van, akik hiszünk abban, hogy az erőszak erőszakkal megszüntethető. Az erőszakhoz hozzá tartozik egy erőszakos nyelv is, amely sajnos közéletünket szintén jellemzi, és behatol a tudományba is. A viták kiindulópontja csak az lehet, hogy a másik felet megpróbáljuk megérteni, és érveire érvekkel felelni, nem pedig a másik fél értelmét megkérdőjelezzük, és lebecsülő címkékkel látjuk el. Mindez a Rákosi rendszer idején volt szokás, a demokráciához, amely magát éppen azzal tünteti ki, hogy új megoldásokat vita útján keres nem illik.

Még a demokráciánál maradva: A korai, az antik athéni demokráciát megelőző demokráciák, közvetlen személyes demokráciák voltak, ahogyan az athéni demokrácia is az volt (persze ami igencsak hátrányos színben tünteti fel, hogy a nők, a rabszolgák, és a nem athéni születésűek ki voltak zárva), szemben a modern reprezentatív politikai rendszerekkel szemben. A közvetlen demokrácia sajnos ma a megérdemelnél kisebb szerepet játszik, pedig előnyei nagyszerűek. Nemcsak a klubokban, a helyi közösségekben, hanem az oktatásban is. Ide tartozik a reformpedagógia egyik Magyarországon sajnos még mindig nagyon ismeretlen vonulata is, amelyet Homer Lane, Bertrand Russel, A.S. Neill, Paul Goodman, és Joseph Agassi neve fémjelez. A demokratikus önkormányzó iskola modelljét magam is igyekszem Magyarországon megismertetni. Az ilyen iskolák autonóm gyerek felnőtt közösségek, ahol a gyerekek részt vesznek és felelősséget vállalnak a közösségi élet kialakításában, és ahol azok szerint az elvek szerint tanulnak, amit fentebb igyekeztem kifejteni. A demokratikus önkormányzatban való részvétel éppen az a faktor, amely hozzájárul ahhoz, hogy minden gyerek önmagáról pozitív önképpel rendelkezessen. Ez a közvetlen demokrácia varázsszere, amely úgy működik, ahogyan az iskola az érdemjegyet működtetni szeretné.

Itt szeretnék kitérni Vajda Zsuzsa sommás ítéletére az alternatív pedagógiákkal kapcsolatban. Ez egy olyan mondat, amire csak csóválom a fejem. Amikor ezt osztrák iskolai kollégáimnak elmondtam, akkor erre azt mondták, hogy ilyet Ausztriában azért nem lehet leírni. Nemcsak azért, mert itt úgy látják, hogy az állami iskolarendszer sok jó dolgot átvehet például a Montessori és Waldorf iskoláktól, hanem azért sem, mert az alternatívákról való gondolkodás

⁶ John Holt: The Underachieving - School Sentient Publication 2005

⁷ Fóti Péter: Tanítás és tanulás – Tani-tani 2005/2006 3.szám 28-37.old.

még az állami iskolarendszerben is szokásos. Nincsenek kipróbált és végleges igazságok, hanem kritikus és önkritikus gondolkodás. Már Xenophanesz is tudta:

Biztos igazságot senki emberfia nem találta meg, vagy fogja megtalálni
az istenekről, sem a többi dolgokról amikről beszélek.

Ha mégis valaki egyszer a teljes igazságot kinyilatkoztatja,⁸

Nem fogja ezt tudni: Minden át van szőve feltételezésekkel.

2008 január 10. Guntramsdorf, Ausztria

⁸ idézi Karl Popper: Über wissen und nicht wissen – In Auf der Suche nach einer besseren Welt – Piper Verlag 1984 50.old....